

**„Megért korodnak napjaiban...”
Válasz a 70. születésnap alkalmából tartott köszöntésre***

Drága jó Hölgyeim és Uraim, s rész szerint kedves Barátaim!

Míg hallgattalak Benneteket, újra meg újra azt kérdeztem magamtól: hol vagyok? Képzeletem játéka ez? Azt hiszem, hogy álmodom, mert ennyi megtiszteltetés, szellemi és tárgyi ajándék egyetlen órában csak szép álmom lehet. Szívem mélyéig megérintett mindez, s meghatódva állok előttetek.

Az első szó a háláé és a köszöneté: köszönet valamennyi intézeti kollégámnak az elmúlt harmincöt évben kapott ösztönzéseért, a folyamatos támogatásért és a közös munka lehetőségéért. Hálás köszönet a XVIII. századi osztály munkatársainak és minden közreműködőnek a mai ünnepi alkalom gondos előkészítéséért és megvalósításáért. Külön köszönet Fried Istvánnak és Csörsz Rumen Istvánnak a nem formális köszöntő szavakért; ezek több gondolatot indítottak el bennem, egy részükre megpróbálok reflektálni. Hálás köszönet a köszöntő kötet szerkesztőinek, Lengyel Rékának, Csörsz Rumen Istvánnak, Hegedüs Bélának és Tüskés Annának a könyv megvalósításával járó áldozatos munkáért, a műfaj humanista hagyományának továbbviteléért. Köszönöm a tanulmányok szerzőinek értékes hozzájárulásukat és a *Tabula gratulatoriában* felsorolt kollégáknak ünnepi jókívánságaikat.

Több szempontból is kivételes alkalom ez a mai: egy hivatali életpálya lezárása; határvonal a XVIII. századi osztály történetében; egyben lehetőség egy rövid visszatekintésre, a tapasztalatok összegzésére. Számomra a 70. életév betöltésével a nyugdíjba vonulás egyszerre jog és kötelesség. A generációk váltása mindig új kezdetet is jelent, az ennek nyomán bekövetkező változások természetesen és rendszerint termékenyek. Jól emlékszem, amikor huszonöt évvel ezelőtt megkaptam az osztályvezetői kinevezésem Szörényi Lászlótól, intézetünk akkori igazgatójától, milyen új tervekkel, új elhatározásokkal és lelkesedéssel láttam a feladatok megoldásához. Meggyőződésem, hogy az életkor, a biológiai lét pillanatnyi állapota nem minősít. A létrehozott mű és az abban megtestesülő magatartás az, ami minősíti visszamenőleg az embert és a munkáját.

Az utóbbi években viszonylag sokat foglalkoztam a XVIII. század önéletrajzi irodalmával. Eközben született a felismerés, hogy az önmagunkról való beszéd valamiképpen mindig a társadalmi énkép megőrzésére vagy javítására irányul. Ezt elkerülendő, az újkori empirikus tudomány egyik alapműve, Francis Bacon *Instauratio magna* című munkájának azt a maximáját tartom szem előtt, amely megalapozta a tudományos etika nyugati hagyományát: „De nobis ipsis silemus”, magunkról azonban hallgatunk. Ez számomra azt jelenti, a kutatásban nem illik az ént a középpontba állítani, az énnel mindig a kutatandó tárgy mögé kell lépnie. Azért is említettem ezt, mert e hagyomány ismerete ma mintha elveszni látszana; a tudomány gyakran cirkuszi, időnként clownszerű vonásokat ölt magára. Ha most mégis feltennétek az ilyenkor szokásos kérdést, hogy érzed magad hetvenévesen, azt válaszolom: koromhoz képest még vidáman fickándozom – a születésnapom előtti napon gyümölcsfát ültettem –, de az út vége már látható. A személyes vonatkozásokból mára szerintem ennyi elég.

A visszatekintésre és az intézeti tapasztalatokra térve, szívesen emlékszem a XVIII. századi osztályon végzett eredményes munkákra, az együtt gondolkodás kivételes pillanataira, a közös vállalkozásokra. Fontosnak tartom, hogy tudtunk olyan célokat kitűzni, amelyek megvalósításába az osztály minden munkatársa be tudott kapcsolódni, a maga képességeinek maximumával. És ha valaki nem akart vagy nem tudott részt venni egy-egy feladat megoldásában, az sem okozott áthidalhatatlan nehézséget.

Igyekeztünk keresni az egyesítő momentumokat. Meggyőződésem, hogy az együvé tartozás tudatának ápolása a XVIII. századi osztály sikeres tevékenységének az egyik titka. Felismertük,

* Elhangzott az ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézetben, 2025. szeptember 16-án.

hogyan az egység, az összetartozás többet nyom a latban, mint a konfliktuskeresés, a terméketlen veszekedések. Megpróbáltuk magasabb szintre emelni és ott megoldani a szakmai vitákat, az esetleges konfliktusokat. Kisebbségi sűrűlődések természetesen előfordultak; ha akaratomon kívül megbántottam valakit, ezúton is bocsánatot kérek.

Úgy gondolom, megpróbáltunk törődni egymással és egymás dolgaival. Igyekeztünk segítő kezét nyújtani egymásnak, tudva, hogy senki nem maradhat le közülünk. Tisztában voltunk azzal, hogy a XVIII. század irodalmának sokfélesége önmagában is biztosítja a különféle kutatói személyiségek kibontakozásának lehetőségét. Igyekeztünk megadni egymásnak azt a türelmet és támogatást, ami a lehető legjobbat hozza ki belőlünk.

Törekedtünk egy ösztönző és a kölcsönös felelősség gondolatát erősítő közösségi légkör kialakítására. Közvetlen kollégáim tanúsíthatják, a felelősség megosztása és átadása a következő generációnak a XVIII. századi osztályon már évekkel ezelőtt megkezdődött. Az osztályvezetői feladatkört és felelősséget nyugodt lélekkel adom át utódomnak, Csörsz Rumen Istvánnak. Jó arra gondolni, hogy tudatosan kerestük és többnyire meg is találtuk az egyéni kezdeményezést és független elhatározást kívánó feladatokat.

Meggyőződésünkkel vált, hogy a tudományt csak teljes szívvel, egész lélekkel, teljes odaadással érdemes művelni. Felismertük, hogy az irodalom megértéséhez folyamatos „szellemi virrasztás”, belső fedezet és a művekről szerzett személyes tapasztalat szükséges. A „mindig gyorsabban, magasabbra, messzebbre”, a „mindig többet”, az „itt és most” hamis kíváncsiságnak való megfelelés helyett megpróbáltunk hosszú távon gondolkodni, tervezni, cselekedni és folyamatokat elindítani, még akkor is, ha tudtuk, ezek gyakran majd akkor érnek be, amikor a mi időnk már lejárt.

Miközben törekedtünk a minőségre és invencióra épülő gondolkodás és alap kutatás fenntartására, az utóbbi években láttuk azt is, hogy a tudományos munka beágyazása a piac, az üzlet és a közvetlen társadalmi hasznosság szférájába károsan hat a tárggyal való elmélyült foglalkozásra. Ez a törekvés a kutatási rendszer korrumpálódását, a kutatók elbizonytalanítását és a kutatói hivatás fogalmának a business fogalmával való felcserélődését hozta létre. Ennek következményeit a jövő fogja megmutatni.

Felismertük, hogy a szellem becsületvesztése, a társadalmi, kulturális és tudományos élet mesterséges átpolitizálása, az ebből adódó leegyszerűsítések és a szükséges tudás nélkül hozott rossz döntések sorozata több évtizedes múltat tekintenek vissza, és jól ismertek a magyar történelemben. Azt, hogy ez mennyire így van, és hogy mindig van lehetőség felülemelkedni ezen a helyzeten, egy rövid idézettel szeretném megmutatni. Az idézet Weöres Sándor *A teljesség felé* című, 1945-ben megjelent, sokunk által ismert esszégyűjteményéből való. Azért is választottam ezt a részletet, mert Weöres Sándor két latin epigramma általa készített fordításának kéziratát 1984-ben egykori intézeti kollégánknak, Tarnai Andornak ajánlotta és ajándékozta. Így a Weöres-idézettel a száz éve született Tarnai Andorra is emlékezhetünk. A mű Weöres egybegyűjtött írásainak első kötetében is megjelent 1970-ben, ebből idézek. A példányt, amit a kezemben tartok, a költő kétszer, 1970. május 25-én és június 4-én dedikálta Tüskés Tibornak, és Fehér Zoltán Józseftől, a Takáts Gyula Irodalmi Alapítvány alelnökétől kaptam ajándékba Balatonfenyvesen 2021. augusztus 4-én. Az idézet a következő:

A tudomány és művészet pártfogója

Ha valaki „a tudomány és művészet pártfogója”, ez majdnem oly nevetséges, mintha egy vallásos emberre azt mondanák: „az Isten pártfogója”. Ahogy Isten nem függ attól, hogy hisznek-e benne, éppúgy a tudományt és művészetet sem érinti, hogy törődnek-e vele. A tudomány és művészet hazája nem a lét, az „esse”, hanem a lehetőség, a „posse”, s ha a létben megnyilvánul, attól a lét lesz gazdagabb; a tudomány és művészet részéről végtelen alázat, hogy a létben magát megnyilatkoztatni engedje, hiszen minden alakot-öltése fogyatékos. És ha a tudomány és művészet eltűnik az emberi sorsból: nem az ő pusztulása ez, hanem a fogyatékos megnyilvánulásoké, s e megnyilvánulások gazdájáé, az emberé.

Befejezésül annyit: bízom abban, hogy lesznek még közös munkáink, s a búcsú az eddigi feladatok egy részétől lehetőséget ad az elmélyedésre, a csöndből és nyugalomból valami újnak a létrehozására. Szeretném megszívlelni Baróti Szabó Dávid intését, mely szerint: „Megért korodnak napjaiban, mikor / Lankadni szoktunk, olyan az éneked, / Mint egy dagadt felhő nyögése...”. Kérlek Benneteket, figyelmeztessetek, ha úgy látjátok, énekem már nem több egy dagadt felhő nyögésénél. Kívánom, hogy tudjátok arányosan viselni és elviselni az életet a nehéz körülmények között. Ne adjátok fel az önmagatokkal szembeni igényességet. Ne féljete a változásoktól és a megváltoztathatatlantól; a kedvezőtlen folyamatok nem visszafordíthatatlanok. Próbáljunk meg együtt szembeszállni a kommerszIALIZÁLT, haszonorientált, megrendelésen alapuló, manipulatív kutatásirányítási stratégiákkal.

Kívánom, hogy sikerüljön továbbra is megőrizni az udvarias, kellemes és tiszta légkört az Intézetben. Legyetek mindig jók, és tartsatok ki mindvégig a hivatásokban. Köszönöm, hogy meghallgattatok.